

's-Hertogenbosch, Gewande 13

Bouwhistorische verkenning,
opmeting en sloopdocumentatie

M.L.J. Bimmel
S.R. Masselink
ir. R.J.W.M. Gruben

Maart 2003
BAAC-rapport 01.062

Bouwhistorie
Archeologie
Architectuurhistorie
Cultuurhistorie

BAAC bv

Colofon

ISBN: 90-77000-36-4

Redactie: ir. J.W.M. Gruben, drs. E.R.A. Smits
Teksten: M.L.J. Bimmel, S.R. Masselink
Fotografie: M.L.J. Bimmel, ir. J.W.M. Gruben
Veldwerk: M.L.J. Bimmel, ir. J.W.M. Gruben, S.R. Masselink
Tekeningen: M.L.J. Bimmel
Dendrochronologie: J.H. Rozendaal

Copyright: Gemeente 's-Hertogenbosch / BAAC bv 's-Hertogenbosch

Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de gemeente 's-Hertogenbosch en/of BAAC bv 's-Hertogenbosch.

BAAC bv

onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel: (073) 61 36 219
Fax: (073) 61 49 877
E-mail: denbosch@baac.nl

Hofstraat 4-6
7411 PD Deventer
Tel: (0570) 67 00 55
Fax: (0570) 61 84 30
E-mail: deventer@baac.nl

Inhoud

Voorwoord	3
1 Bouwgeschiedenis en fasering	4
1.1 Inleiding	4
1.2 Datering	4
1.2.1 Datering	4
1.2.2 Dendrochronologische datering	
1.3 Bouwfasering	4
1.3.1 Fase 1: 17de eeuw	4
1.3.2 Fase 2: 19de eeuw	7
1.3.3 Fase 3: 20ste en 21ste eeuw	8
2. Beschrijving	10
2.1 Inleiding	10
2.2 Het exterieur	10
2.2.1 Straatgevel	10
2.2.2 Kopgevel van het bedrijfsgebouwe	11
2.2.3 Achtergevel	11
2.2.4 Kopgevel van het woongebouwe (rechterzijgevel)	12
2.3 Interieur	12
2.3.1 Woongebouwe, begane grond	12
2.3.2 Woongebouwe, zolder	14
2.3.3 Stalgebouwe, begane grond	15
2.3.4 Draagconstructie en kap	17

Voorwoord

In opdracht van de Gemeente 's-Hertogenbosch, Afdeling Bouwhistorie, Archeologie en Monumenten (BAM), heeft BAAC bv (onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie) een bouwhistorische documentatie met opmeting verricht van de boerderij Gewande 13 te 's-Hertogenbosch. Het doel van dit onderzoek, naar aanleiding van de aanstaande sloop van de boerderij, was meer inzicht te krijgen in de bouwgeschiedenis van het pand.

Niet alle afwerkingslagen konden worden verwijderd, waardoor niet alle wanden geheel in het zicht waren. Dit heeft de resultaten van dit onderzoek enigszins beïnvloed.

De beschrijving van de verder op het erf aanwezige bebouwing, de aanleg van het erf zelf en de ligging op de uit historisch oogpunt van belang zijnde dijk van de Maas, vallen buiten het kader van dit onderzoek. Hetzelfde geldt voor het na de sloop uitgevoerde archeologisch onderzoek.

Onze dank gaat uit naar de huidige eigenaar van het complex, de familie Coppens, die ons steeds vriendelijk en gastvrij toegang heeft gegeven tot alle ruimten in de verschillende bouwdelen. Ook de Gemeente 's-Hertogenbosch, in de persoon van dr.ir. A.H. van Drunen (gemeentelijk bouwhistoricus), zijn wij erkentelijk voor de gegeven adviezen en begeleiding.

's-Hertogenbosch, maart 2003

Bouwgeschiedenis en fasering

1.1 Inleiding

Het lintvormige dorp Gewande, waarbinnen het onderzochte pand ligt, is aan de dijk langs de rivier de Maas ontstaan. De boerderij is gelegen tegen de Maasdijk nabij de afwateringssluis de Blauwe Sluis. In de 17de eeuw is de dijk opgehoogd waarna het pand Gewande 13 tegen de binnenzijde van de dijk is gebouwd.

De boerderij omvat een door een lage brandmuur en schouw gescheiden woon- en bedrijfsgedeelte met een kelder, begane grond en zolder op beide delen. De plattegrond bestaat uit een woongedeelte met zadeldak en wolfseind met daarachter een smaller bedrijfsgedeelte, eveneens met zadeldak met een dakschild. De vorm van de boerderij is in de loop van de tijd veranderd van een driebeukige kortgevelboerderij naar een L-vormige boerderij met smallere zijbeuken ten opzichte van de eerste opzet. Ten tijde van het onderzoek waren er drie ankerbalkgebinten in het pand aanwezig: twee in het bedrijfsgedeelte en één in het woongedeelte. De begane grond van het bedrijfsgedeelte is ingericht voor het houden van vee. De grupstal was nog intact. Het woongedeelte is in de loop van de tijd veranderd en gemoderniseerd. De begane grond is ingericht als woongedeelte; op de zolder bevinden zich de slaapvertrekken. De kap bestaat uit een sporenkap van dennenhout en verbeterde delen met modern hout. De helft van het dak is bedekt met plastic dakplaten met pannenmotief en de andere helft, op het stalgedeelte, met golfplaten.

1.2 Datering

1.2.1 Datering

Het gebouw dateert uit de eerste helft van de 17de eeuw. In eerste opzet bestond de driebeukige boerderij uit een viertal ankerbalkgebinten onder een deels met pannen en riet gedekt zadeldak met wolfseinden.

De dateringen van de bouwfaserings zijn relatief en globaal. Het grootste deel van de gebruikte bakstenen is hergebruikt (zoals de IJsselstenen) waardoor geen bouwjaar aan de stenen kan worden ontleend. Vanwege het feit dat het muurwerk zowel aan de binnen- als buitenzijde zwaar bepleisterd was, kon nauwelijks tot geen inzicht gekregen worden in de steenformaten en metselverbanden.

1.2.2 Dendrochronologische datering

In de boerderij is een twaalfstal houtmonsters genomen, waarvan er drie geschikt waren voor datering. Helaas hebben deze monsters geen resultaat opgeleverd. De opgestelde curven sluiten niet aan op de bekende standaardcurven. Hierdoor kon van de boom geen vel-datum worden vastgesteld.

1.3 Bouwfaserings

1.3.1 Fase 1: 17de eeuw

In de 17de eeuw, na de ophoging van de bestaande dijk, wordt min of meer tegen het nieuwe dijklichaam een driebeukige kortgevelboerderij met een gescheiden woon- en

bedrijfsgedeelte gebouwd. De schouw met rookkanaal staat op de grens van het woon- en stalgedeelte. Aan de straat- en achtergevelzijde is een lage (brand-) muur gebouwd (afb. 1). Het dak van de boerderij bestaat uit eiken sporen onder een deels met pannen en riet gedekt zadeldak met dakschilden.

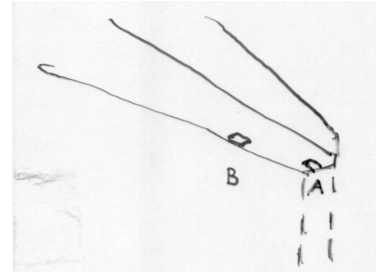
Afb. 1. Achterkant (stalzijde) van het rookkanaal van de brede schouw in de herd. Op de schouw sluiten aan beide zijden lage muren aan die dienst doen als brandmuur. Na de verbouwing van de straatgevel en verhoging van vloer en plafond is de brandmuur iets verhoogd.

De boerderij bevat een viertal eiken ankerbalkgebinten voorzien van korbeels, flieringen, windverbanden en vermoedelijk houten of leemstuc wanden. Het eerste gebint staat tegen de voorgevel. Vermoedelijk was de gevel in deze periode niet geheel van steen. Het vierde en laatste gebint staat tegen de achtergevel (in het stalgedeelte). Mogelijk stak de kap over de gevel door om zo een uitkragende constructie te vormen. In dat geval is de boerderij een keer verlengd. Tevens is niet geheel uit te sluiten dat zich achter het vierde gebint een laatste travee bevond en dat de achtergevel niet ter plaatste van het laatste gebint maar een travee verder stond. Het aantal traveeën, drie of vier, is niet geheel duidelijk. Het woongedeelte bestaat uit een (in pandige) kelder onder de opkamer en een grote 'woonkamer': de zogenaamde herd waarin de schouw is opgenomen. Het plafond van de herd bestaat uit eiken kinderbinten met vloerdelen gelegen op de ankerbalken. In ruimte 3, die toentertijd mogelijk één geheel met ruimte 2 vormde, bevinden zich de slaapruijten (bedsteden). Achter de opkamer en kelder bevindt zich de spoelkeuken of geut die weer in verbinding staat met het bedrijfsgedeelte. De indeling en uiterlijkheden van het stalgedeelte zullen niet verschillen met de huidige staat behoudens oudere kozijnen in eventueel andere en kleinere gevelopeningen.

Deelfase 1a: eind 17de eeuw

Aan het einde van de 17de eeuw worden vermoedelijk de leem of houten wanden en gevels in steen uitgevoerd. Het middengedeelte van kopse voorgevel is mogelijk in

een later stadium in twee fasen versteend. De in IJsselstenen opgetrokken muren staan op oudere hergebruikte stenen. Tijdens een mogelijke versterking word het eerste gebint verwijderd en de flieringen worden in de kopgevel opgelegd (afb. 2 en 3). De kopgevel van het woongedeelte, met vlechtingen in de schuine geveldelen, is uitgevoerd in IJsselsteentjes. De gevelopeningen zijn voorzien van anderhalf steens strekken. De gevel heeft in die tijd, van links naar rechts, twee vensters, een voordeur, een klein vensters voor de opkamer en een kelderlicht. In deze 17de-eeuwse fase is mogelijk het bedrijfsgebied verlengd, waardoor de opstelplaats van de dieren is verplaatst.

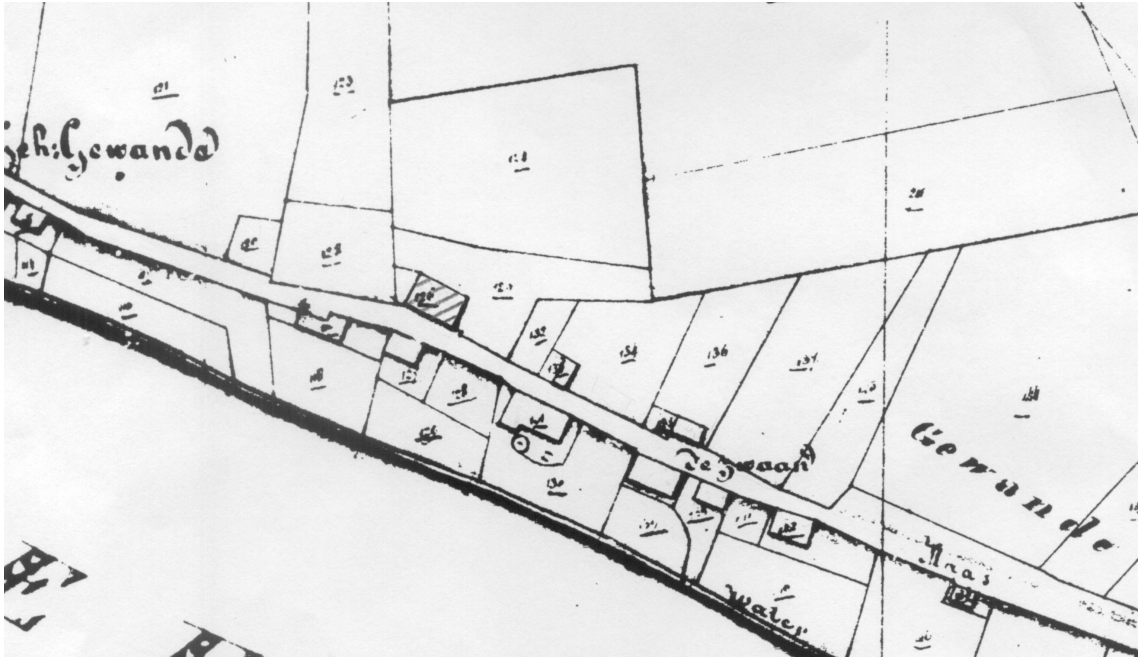
Afb. 2. Binnenzijde van de kopgevel van het woongedeelte; de fliering eindigt in de gevel maar bevat bouwsporen in de vorm van pengaten waarin een reeds verdwenen stijl (A) en windverband (B) hebben gezeten. In eerste opzet heeft de boerderij een vakwerk- of houten gevel gehad.

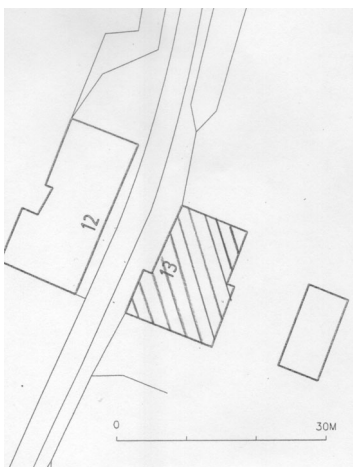
Afb. 3. Na sloop van allerlei delen is de kopgevel beter zichtbaar. De gevel is na het verplaatsen (naar binnen) van de achtergevel verhoogd en is een nieuwe hoek met de achtergevel gemaakt. Het vlechtwerk is daardoor anders beëindigd dan gebruikelijk.

1.3.2 Fase 2: 19de eeuw

Na 1832 wordt de straatgevel van het woongedeelte verplaatst en opgebouwd als een topgevel (afb. 4 en 5). De gevel is dan decimeters verplaatst in het dijklichaam (afb. 6). Door de verplaatsing en verhoging van de gevel is het mogelijk de ruimte op de begane grond en de zolder beter te benutten. Door het stijgende talud van de dijk moet men de vloeren hoger aanleggen ten opzichte van de overige vloeren. De enkelvoudige balklagen voor vloer en plafond zijn okergeel beschilderd.

Afb. 4. Detail van de kadastrale kaart van 1832.

Afb. 5. Detail van de kadastrale kaart van 2002.

Afb. 6. Op de hoek van de straatgevel en kopgevel van het woongedeelte zijn de 18de en 19de eeuwse handvorm bakstenen zichtbaar. Deze gevel is in deze periode veranderd van een lage straatgevel naar een hoge kopgevel.

De achtergevel is vóór 1832 in verschillende fasen verplaatst. Eerst is de gevel van het bedrijfsgedeelte ruim een meter richting dijk verplaatst. Door het olopend maaiveld is de toegang voor het grotere vee en/of de karren naar de stal te laag geworden. Door het verplaatsten van de gevel is de doorloop verhoogd en tevens het dakvlak ingekort. In de 20ste eeuw wordt dit nogmaals herhaald. Om dezelfde reden is het geveldeel voor het woongedeelte verplaatst gelijktijdig of na de eerste verplaatsing van het deel van de achtergevel voor het bedrijfsdeel.

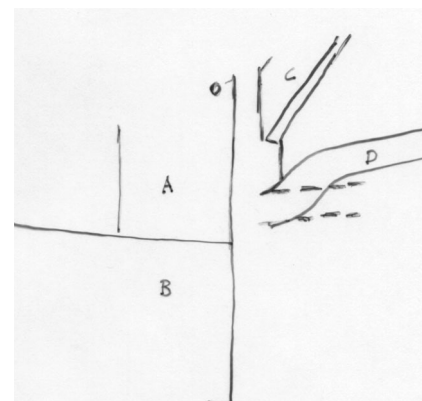
Tijdens het laatste kwart van de 19de eeuw zijn enkele interne veranderingen doorgevoerd. Verschillende wanden worden door steen vervangen. De huidige gangmuur bij de achtergevel is in de eerste fase een houten of lemen wand geweest. De herd is opgesplitst in een gang en een woonkamer. De linkermuur van de gang is daarbij in de herd geplaatst.

1.3.3 Fase 3: 20ste en 21ste eeuw

Tijdens of direct na de Tweede Wereldoorlog zijn er delen van het gebouw vernieuwd, zoals de in 1944 kapot geschoten kap. De kap is hersteld met rondhout en (rogge) strodekking op het dak.¹ De achtergevel van het stalgedeelte is wederom verplaatst richting dijk ten behoeve van de hoogte van de toegang. Tevens zijn intern de stookplaatsen vernieuwd. In de woonkamer en keuken zijn kachels en kastenwanden aangebracht.

- 1945-1950

Tijdens deze periode worden de houten begane grond vloeren vervangen door betonnen vloeren, met uitzondering van de ruimte 3. De samengestelde balklaag die in ruimte 3 vervangen door een enkelvoudige balklaag. Van de balklaag met kinderbinten in de herd blijft slechts één kinderbint over (afb. 7).

Afb. 7. Stijl (A) en ankerbalk (B) met windverband (C) van het eerste gebint (ook afb. 13), op de ankerbalk hebben de kinderbinten van de zoldervloer gelegen. Van deze binten is er nog één in situ aanwezig (D).

¹ Vriendelijke mededeling oud bewoner van Gewande 13.

- 1950-2000

Rond de jaren '50 van de 20ste eeuw zijn delen van diverse gevels vernieuwd nadat deze waren omgevallen, mogelijk ten gevolge van de druk van het dijklichaam. Het betreft hier de straat-, kop- en achtergevel van het stalgedeelte.

De dakbedekking van pannen en stro wordt verwijderd en vervangen door plastic dakplaten. Intern worden sanitaire installaties aangelegd, wordt de zolder van het woongedeelte geheel in gebruik genomen voor slaapkamers en een badkamer. Door de verplaatsing van de slaapvertrekken is er ruimte voor een winkeltje in ruimte 3. Het winkeltje heeft maar kort bestaan waarna deze ruimte verbouwd is tot woonkamer. De gevelopeningen zijn daarbij gewijzigd (afb. 8).

Afb. 8. Top van de gevel aan de straat waarin, evenals elders, vlechtwerk in de schuine geveldelen is toegepast.

De boerderij wordt voorzien van isolatiemateriaal en de gevelopeningen worden vergroot, gewijzigd of extra aangebracht. De gevels worden aan de buitenzijde afgesmeerd met een dikke laag granol.

De ruimtes van de voormalige spoelkeuken en opkamer worden samengetrokken en de kelder wordt buiten gebruik gesteld en dichtgemetseld. De voormalige toegang naar de opkamer vanuit de herd wordt eveneens dichtgemetseld. De grote spoelbak verdwijnt en daarvoor in de plaats komen een aanrecht en wastafel. Tevens zijn de oude gebruiksvoorwerpen als de bakoven en kookpot voor het varkensvoer verdwenen. Het toilet wordt toegankelijk vanuit de keuken en in een stenen behuizing geplaatst. Tot die tijd heeft een houten toilet tegen de achtergevel van de bedrijfs-gedeelte gestaan.

Aan het einde van de 20ste eeuw verliest het gebouw zijn agrarische functie. De stal blijft intact wat indeling betreft en wordt gebruikt als opslagruimte.

- 2001

Sloop van de boerderij na een bestaan van 350 à 400 jaar.

2 BESCHRIJVING

2.1 Inleiding

Het pand aan de Maasdijk heeft een T-vormige plattegrond en bestaat uit een kelder, begane grond en zolder onder een met golfplaten en plastic dakplaten met pannemotief gedekt dak. Het dak op het woongedeelte bevindt zich haaks op de dijk. Het dak van het bedrijfs gedeelte sluit haaks aan op het dak van het woongedeelte waardoor een L-vormige noklijn ontstaat. Bij de kopgevel van het bedrijfs gedeelte heeft het dak een dakschild.

Het gehele gebouw is voorzien van 2 tot 5 centimeter dikke afwerkklagen met een zwart geschilderde plint. Door de afwerkklagen is geen enkele baksteen, ontlastingsconstructie of bouwspoor aan de buitenzijde te herkennen. Binnen zijn, na sloop van betimmeringen en voorzetwanden, op de zolder van de hele boerderij wel bakstenen zichtbaar.

Het dak van de boerderij is op het woongedeelte gedekt met plastic platen met dakpanmotief. Op het bedrijfs gedeelte zijn golfplaten aangebracht. De gevels zijn met verschillende stenen opgetrokken. Zo zijn de kopgevel en achtergevel van het woongedeelte opgetrokken uit gele hergebruikte IJsselstenen. De straatgevel van het woongedeelte is opgetrokken met rode handvormbakstenen (10 lagen 59,5 cm). De straatgevel van het bedrijfs gedeelte bestaat uit twee delen. Het eerste deel bij het woongedeelte bevat IJsselstenen, andere hergebruikte stenen en een ophoging met machinale stenen uit de 20ste eeuw. Het achterste deel, de kopgevel van de stal en de achtergevel bevatten 20ste eeuwse machinale en hergebruikte bakstenen. Intern is veel gebruik gemaakt van hergebruikte IJsselstenen en andere bakstenen verschillend per bouw fase.

2.2 Het exterieur

*Afb. 9. Straatgevel
aan de dijk*

2.2.1 Straatgevel

De topgevel van het woongedeelte bevat onder elkaar twee stalen vensters, één op de begane grond en één op de zolder (afb. 9). De gevel bevat een aantal ankers voor de verdiepingsbalklaag, gordingen en nokbalk van de kap. De straatgevel van het bedrijfs gedeelte staat niet in het verlengde van de gevel van het woongedeelte. De

gevel van het stalgedeelte springt in ten opzichte van de gevel van het woongedeelte. In het kleine gevelvlak dat de twee geveldelen met elkaar verbind, evenwijdig aan beide kopgevels, is een langwerpig venster opgenomen. Het resterende deel van de lage straatgevel staat voor het bedrijfsgedeelte en bevat twee betonnen 3-ruits stalramen en een 19de-eeuwse deur met kraalschroten. Door de hoogte van de dijk en eventuele verhogingen is een lage straatgevel ontstaan. Het hoogteverschil is intern tevens zichtbaar door het oplopende vloerniveau ter plaatste van de deur in de gevel. Maaiveld buiten en vloer binnen bevinden zich op verschillende niveau's met een groot hoogteverschil.

2.2.2 Kopgevel van het bedrijfsgedeelte

Deze gevel bevat op de begane grond een 2-ruits stalraam geflankeerd door 4-ruits stalramen, allen van beton (afb. 10). Tevens is er een aantal gevelankers aanwezig, waarvan twee grote exemplaren voor de verankering van de flieringen aan de gevel.

Afb. 10. Kopgevel van het bedrijfsgedeelte

2.2.3 Achtergevel

De lage achtergevel van het woongedeelte staat ter plaatste van de kelder op het midden (in de lengterichting) van het gewelf van de deels bovengronds kelder (afb. 11). Het deel van de achtergevel voor het bedrijfsgedeelte staat niet in het verlengde van de gevel voor het woongedeelte, maar is na een verbouwing enkele decimeters richting straat verplaatst. In de gevel voor het woongedeelte zijn twee moderne vensters en een deur opgenomen.

In het kleine deel, evenwijdig aan beide kopgevels dat de gevel van het woon- en het bedrijfsgedeelte verbindt, is een klein 2-ruits stalen toiletraam aangebracht.

In het bedrijfsgedeelte zijn, van links naar rechts, een groot stalen venster, een grote deur en een kleine deur geplaatst. Tevens zijn bakgoten en enkele gevelankers aanwezig.

Afb. 11. Achtergevel tijdens het ontmantelen van de kap.

2.2.4 Kopgevel van het woongedeelte (rechterzijgevel)

De gevel bevindt zich haaks op het dijklichaam en bevat op de begane grond van links naar rechts twee grote houten vensters voor ruimtes 2 en 3, een deur uitkomend in de gang (ruimte 1) en een klein venster van de voormalige opkamer, nu de keuken (ruimte 4) met daaronder een klein kelderlicht (afb. 12). De vensters van de woonkamers bevinden zich niet op gelijke hoogte. Het linker venster is, door het hogere vloerniveau intern, hoger in de gevel geplaatst. Op de zolder is een 2-ruits stalen venster aanwezig.

Afb. 12. Kopgevel van het woongedeelte.

2.3 Interieur

2.3.1 Woongedeelte, begane grond

Het interieur is in de 20ste eeuw sterk gewijzigd en gemoderniseerd. De meeste plafonds, muren en vloeren zijn van moderne harde afwerkingen voorzien zodat niet alle bouwsporen in bakstenen wanden zichtbaar zijn. Twee van de vier ankerbalkgebinten stonden in het woongedeelte. (afb. 13 en 14).

De andere is in de loop der tijd geheel verdwenen. Een van deze twee gebinten is nog gedeeltelijk intact. De stijlen van de gebinten zijn maatgevend voor de indeling geweest. De indeling uit de eerste opzet is grotendeels nog aanwezig, al dan niet vernieuwd, aangevuld of afgewerkt met moderne materialen uit de 20ste eeuw.

Afb. 13. Stijl van het eerste gebint in het woongedeelte, weggewerkt in de gangmuur tussen gang en keuken.

Afb. 14. Stijl met fliering en windverband van het eerste gebint (ook afb. 13) boven de zoldervloer.

- Ruimte 1: gang

De gang bevindt zich haaks op de kopgevel van het woongedeelte en is in de 19de eeuw als een aparte ruimte gaan fungeren. Voor die tijd behoorde zij bij ruimte 2. De gang geeft toegang tot de woonvertrekken (ruimtes 2 en 3) en de keuken. Tot ver in de 20ste eeuw is de opkamer, in de hoek met de kopgevel van het woongedeelte en de achtergevel, toegankelijk geweest vanuit de gang.

- Ruimte 2: woonkamer

De woonkamer, in het verleden de herd genoemd, is de ruimte waar een grote brede schouw aanwezig was. In de laatste gebruiksperiode is voor de brede schouw een modernere potkachel geplaatst. De schouw is daarna achter betimmeringen verdwenen. Vanuit de woonkamer is ruimte 3 bereikbaar.

-Brandmuur en rookkanaal

De schouw bestaat uit een brede onderbouw waarop het rookkanaal rust. De open voorzijde waarin gestookt kon worden bevindt zich in de herd. Het rookkanaal is boven het open gedeelte opgevangen door een gebiljoende boezembalk. Vanuit het bedrijfs gedeelte is de schouw aan de achterzijde eveneens bruikbaar. De stookplaats werd gebruikt voor het roken van vlees en het koken van varkensvoer (afb. 15). De kookpot bevond zich net buiten de

Afb. 15. Een levensechte dwarsdoorsnede achter de schouw, gezien naar de kopgevel van het woongedeelte. In de schoorsteen is de dichtzetting waarneembaar van de stookopening voor de bereiding van het voer. Links is de stijl van het eerste gebint waarneembaar op de scheiding van keuken en gang.

schouw, maar de afvoer van verbrandingsgassen vond plaats via het rookkanaal. Vanuit het huidige achterste deel van de keuken (spoelkeuken) was er nog een derde gebruiksmogelijkheid van de stookplaats. Vanuit deze ruimte stak half in en half buiten de schouw een kleine oven voor het bakken van brood. De rookafvoer ervan geschiedde weer via het rookkanaal.

- Ruimte 3: tweede woonkamer

De tweede woonkamer is tot stand gekomen nadat de straatgevel voor het woongedeelte is verplaatst en verbouwd tot een kopgevel. Door de verandering was het mogelijk van deze ruimte een volwaardig vertrek te maken. Het vloerniveau is hoger dan in ruimte 2 doordat de boerderij tegen of deels in het dijklichaam is geplaatst en men te maken kreeg met het talud van de dijk. De hogere vloer vereiste ook een hogere zoldervloer, wat mogelijk werd na de verandering en verplaatsing van de straatgevel. Vanuit deze ruimte is via een steektrap de zolder bereikbaar. De trap is tegen de oude schouw met rookkanaal geplaatst. In de lage brandmuur bevond zich in het verleden een doorgang die later vervangen is door een venster. Deze opening was mogelijk bedoeld om vanuit de bedsteden toezicht op de stal te houden. Doorgaans was dit de taak van de knecht.

Afb. 16. Stijl van het eerste gebint in het woongedeelte, weggewerkt in de gangmuur tussen gang en keuken.

- Ruimte 4: keuken met twee niveau's

De huidige keuken bestaat uit twee delen, van elkaar verschillend in grootte en vloerniveau. Het eerste deel, de voormalige opkamer, in de hoek van de kopgevel van het woongedeelte en de achtergevel, is een kleine smalle ruimte gelegen op de kelder. De ruimte is geheel afgewerkt met 20ste-eeuwse materialen inclusief een groot keukenblok geplaatst tegen de gangmuur (afb. 16). Het tweede bredere deel, de voormalige spoelkeuken, heeft een lager gelegen vloer en staat in open verbinding met het eerste deel. De ruimte is voorzien van een wastafel, toilet en stookplaats en geheel afgewerkt met 20ste-eeuwse materialen. Vanuit deze ruimte is de bijkeuken in het bedrijfs gedeelte bereikbaar.

- Ruimte 5: kelder

De afgesloten kelder onder de voormalige opkamer bevindt zich voor het merendeel ondergronds en is voorzien van een bakstenen IJsselstenen tongewelf in de langsrichting van het gebouw. De kelder was toegankelijk (in de 20ste eeuw is de toegang dichtgemetseld) vanuit het huidige achterste deel van de keuken (spoelkeuken), via een bakstenen trap onder het houten opklapbare trapje naar de opkamer. In de kopgevel van het woongedeelte is een klein kelderlicht aanwezig.

2.3.2 Woongedeelte, zolder

De zolder op het woongedeelte is in de 20ste eeuw geheel ingericht voor het slapen en daarvoor verdeeld in een overloop, een drietal slaapvertrekken en een badkamer.

- Ruimte 6: overloop, badkamer en slaapvertrekken

De overloop is een rechthoekige verkeersruimte die toegang verschaft tot de verschillende slaapvertrekken en badkamer. De vloer van het vertrek achter de kopgevel aan de straat bevindt zich op een hoger niveau dan de rest van de zolder. Dit hoogteverschil is het gevolg van het verhogen van de balklaag ten behoeve van de zich onder de slaapkamer bevindende ruimte 3.

2.3.3 Stalgedeelte, begane grond

- Ruimte 7: bijkeuken in het bedrijfsgedeelte

De kleine bijkeuken, in de 20ste eeuw bij het woongedeelte getrokken, bevat een granieten aanrechtblad tegen de achtergevel. De ruimte deed tevens dienst als lucht- of warmtesluis tussen het woon- en bedrijfsgedeelte.

- Ruimte 8: stal

Het bedrijfsgedeelte is ingedeeld in een Hollandse grupstal met mestgoot tegen de kopgevel van dat deel.

De stal bevat een aantal opstelplaatsen voor dieren. De plaatsen zijn bepaald door de positie van de twee ankerbalkgebinten. De grootste opstelplaats bevindt zich tussen het derde en laatste gebint en de kopgevel van de stal (afb. 17 en 18; zie ook afb. 21 op pag. 17).

Afb. 17. Bedrijfsgedeelte met opstelplaats voor dieren achter de voergoot en stalrepels.

Afb. 18. Opstelplaats voor dieren achter de stalrepels, de opstelplaats is voorzien van een mestgoot.

Afb. 19. Ingekorte stijl met ankerbalk en windverband van het tweede gebint (straatzijde).

Een andere kleinere opstelplaats bevond zich op een vierkant plateau, bij het tweede gebint, op enige afstand van de schouw (afb. 19). De opstelplaatsen zijn van de overige delen afgescheiden door een traliewerk met stalrepels. Voor de stalrepels zijn in het beton voergoten aangebracht. De afvoer van urine en mest geschiedde via de mestgoot evenwijdig aan de kopgevel van het bedrijfsgedeelte. De tweede opstelplaats beslaat niet de volledige breedte. Deze is aan de straatzijde begrensd door een muur evenwijdig aan de straatgevel. Deze ruimte werd waarschijnlijk gebruikt als varkensstal.

Via de achtergevel is de stal toegankelijk voor karren of groter vee zoals paarden. Op de ankerbalken zijn slieten en planken gelegd die de zoldervloer vormen (afb. 20). De kap is na de tweede wereldoorlog vernieuwd en voorzien van een tweede fliering boven de eerste. Dit was nodig na het verzakken van de stijlen en het licht verhogen van de gevels en kap.

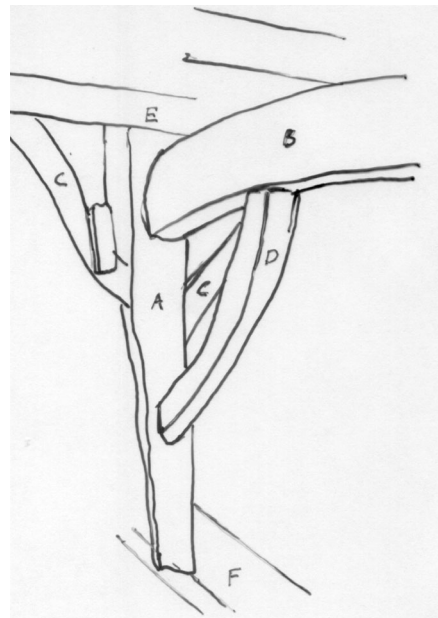
De zolder was in gebruik als opslag voor materialen.

Afb. 20. De zolder van het bedrijfsgedeelte. Boven de vloer steken de stijlen van de twee gebinten uit. Op deze stijlen ligt een fliering, voor een langsstabiliteit zijn windverbanden tegen de stijlen en fliering aangebracht.

2.3.4 Draagconstructie en kap

De boerderij is in eerste instantie voorzien van een houten skelet, opgebouwd uit vier ankerbalkgebinten (afb. 21). Hiervan zijn er drie grotendeels behouden gebleven. De gebinten zijn voorzien van korbeels en windverbanden voor respectievelijk het dwars- en langsverband. De flieringen gelegen op de stijlen van de gebinten in de langsrichting verbinden de gebinten in de langsrichting met elkaar. Op de ankerbalken zijn in het woongedeelte balken gelegd die zo de zoldervloer vormen. In het bedrijfs gedeelte zijn op de ankerbalken eveneens balken (slieten) gelegd, waarop in het verleden opslag plaatsvond van onder andere hooi. Op de flieringen, geplaatst op de stijlen van de ankerbalken, rusten de sporen van dennenhout en modern reparatiehout. De onbeschoten kap is gedekt met plastic en golfplaten.

Afb. 21. Stijl (A) met korbeel (D), ankerbalk (B) en windverbanden (C) van het derde gebint (straat-zijde). (E = balken van de slietenzolder, F = voergoot).

